

ՏԱՍՆԵՐՈՐԿ ՏԱՐԻ

ՄԱՍԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կես տարվանը 6 ռուբլ:

Առանձին համարները 5 կոպեկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանց նամակները մեջ:

Օտարապետացիքը պիտի մեծ ազդակի:

Тифлис. Редакция «Маск»

Խմբագրատունը բաց է առաօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տոն օրերից):

Հայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լիզուով:

Հայտարարութիւնների համար գնորդում են

իրարանկար բառին 2 կոպեկ:

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայոց խնդիր.— ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, Ուսանողութիւնը Ներքին լուրերը.— ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, Նամակ Թիֆլիսից: Արտաքին լուրերը.— ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ՖԵԼԻԵՏՈՆ:

ՀԱՅՈՑ ԽՆԴԻՐ

„Journal d'Orient“ լրագրի № 43 մէջ գտնուում ենք մի յօդուած Հայոց խնդրի մասին, որի դատողութիւնների հետ մենք կատարելագոյն համաձայն ենք, միայն սխալ և անձիշդ ենք գտնում այդ յօդուածի թըւանշանները:

Մենք աւելի հաւանական ենք գտնում այն թւանշանները Հայաստանի ազգաբնակչութեան մասին, որ ցոյց տուցին իրանց յիշատակագրի մէջ Բերլինի կոնգրէսին ներկայացած Հայ պատգամաւորները, նոյն թւանշանները, որոնք յիշված են և Գրիգոր Արծրունու դատախօսութեան մէջ:

Չորս վիլայէթների մէջ, որոնց համար խնդրվում է ինքնավարութիւն, կայ ընդամենը 2,062,300 հոգի բնակիչ, որոնցից 530,000 թիւրքեր, 120,000 քրդեր 82,300 այլ և այլ ցեղեր, և ուրիշ 1,330,000 հայեր:

ՖԵԼԻԵՏՈՆ

Հին ժամանակները մարդիկ երկար կապրէին, այն ժամանակները զարմանալի մի բան էր երբ մէկը մի քանի դարեր ապրէր, բայց 19-երորդ դարում, հարկւր տարի ապրողին մասնաշրջան են անում իբր մի հրաշալիք, ինչպէս մատնացող կանեն տուտ տեղը երգում չանող հայ վաճառականին: Վերջը Աստուած, կամենալով կեանքերը կարճացնել և միանգամայն թող չը տալ որ մարդիկ միմեանց միտը ուտեն, կենդանաց միս ուտելու հրաման է տուել, և այն օրէն ի վեր մարդիկ սկսել են միս ուտելով զանազան տեսակ անասունների և հիւանդութեանց ենթակայ ըլլալ, այսինքն կաթնաձաճար, դիւանար, բարակացաւ, հաստացաւ, գաղղիական ցաւ, տաճկական ցաւ, հայկական ցաւ և այլն:

Միայնից հետեւում է, որ բոլոր հիւանդութեանց սկզբնապատճառը միտն է, ինչպէս մեր նախահայր սկզբնական մեղքը խնձոր ուտելն էր, բայց ընդհակառակը, արդի բժշկականութիւնը հաստատում է թէ, միտն է մարդու կենսատու սնունդը թէ առողջ և թէ երկար ապրելու համար, ինչպէս հաստատում են դիւանագէտք որ աշխարհիս խաղաղութիւնը Արեւելեան հարցին լուծումէն կախում ունի:

Շատ ժամանակէ ի վեր եւրոպական դանազան քաղաքներում հետզհետէ հակամտական ընկերութիւններ կազմվում են, ինչպէս ստէպ ստէպ կազմվում են ազգային ընկերութիւններ հայերի մէջ, սրանց անունն է Բանջարակերաց ընկերութիւն, (ազգային ընկերութիւններ չը հասկանաք) société végétarienne: Մորա նման մի ընկերութիւն էլ Վիեննայում հաստատված է, որոնց կերակուրների մէջ ընաւ միս չըլլալէ, զատ, քացախ, գինի, աղ, պղպեղ, լիմոն, ձէթ, համեմունք մի բան չը կայ, այլ լոկ բակլայ, ոսպ, սիսեռ, լուբիա, սոխ, սխտոր, խոտ, դաւարիք, ընդդէմ և այլն է կերածին, և խմածին միայն ջուր, ինչպէս ապրում էին մի ժամանակ Վարդ սրբոցի անապատականները և կամ մի արդի վանականները...

Հայերի այդ թւի մէջ հաշուում են, ի հարկէ, թէ գրիգորեան, թէ կաթոլիկ և թէ բողոքական հայերը:

Եթէ մինչև անգամ ընդունենք որ այդ մի միլիոն, երեք հարիւր հազար բնակիչների թւի մէջ ամփոփված են Հայաստանի բոլոր քրիստոնեաները, այսինքն այլ և այլ դաւանութիւնների հայերը, ասորեացիները և յոյները,—այն ժամանակ կունենանք Հայաստանի մէջ քրիստոնեաների մի ահադին մեծամասնութիւն, համեմատելով նոյն երկրի մահմետական տարրի հետ: Եթէ սրանց աւելացնենք 82 հազարից վեր առնելով կիսաքրիստոնեայ եկիւրներին և հրէաներին, որոնց միասին «Ժուրնալ դ'Օրիան» հաշուում է 26,000, կունենանք այսպիսով մի ահադին մեծամասնութիւն ոչ մահմետական ազգաբնակչութեան:

Ուրեմն եթէ Հայաստանի ազգաբնակչութիւնը բաժանենք մահմետականների և ոչ մահմետականների վրա, այդ վերջինները կը կազմեն ահադին մեծամասնութիւն, և կատարեալ իրաւունք կունենան պահանջել իրանց համար ինքնավարութիւն, իսկ մահմետական փոքրամասնութիւնը ստիպված կը լինի եղբարկվել մեծամասնութեան իրաւունքներին:

Եթէ Հայաստանի ինքնավարութեան խնդիրը քննարկուի 1766 ապրիլի 21-ին, Լուդի քաղաքում, և այսօր 116 տարեկանից աւելի է Ապրիլ 21-ի ժամանակ, տեսած է Լուի XVI թագաւորը, տեսած է la Révolution (յեղափոխութիւն), la Terreur (երկիւղի իշխանութիւն), le Directoire (Հնգերի ժողովը), le Consulat (հիւսիսային իշխանութիւն), l'Empire (կայսրութիւն), la Restauration (վերահաստատութիւն) *) Շարլ X-ը, Լուի Ֆիլիպը, 1843-ի հասարակապետութիւնը, Նապոլէոն III-ի կայսրութիւնը, և երրորդ հասարակապետութիւնը: (բարեփոխութիւնը որ հայկական հարցին լուծումն էլ տեսնէ, բայց այնուհանդերձ, ոչ թէ լուծումը, այլ իրան ապրիլը): Ներքին գտնված է Ֆրանսիայի երեք արշաւանաց, և տեսած է երեք թագաւորութեանց, երկու կայսրութեանց և երկու հասարակապետութեանց կործանումը: Գալով անձնական առողջութեան մասին, ականջի ամենաթեթեւ խլութիւնից զատ ուրիշ տկարութիւն չունի, անունը առանց ակնոցի կը ստորագրէ, և տան մէջ ծառայ չունենալով ամեն պէտք եղածը ինքը կը հոգայ: 40 տարի առաջ մազերը սպիտակացած են եղել, իսկ այժմ մոխրագոյն են, սա եւ շատ տարօրինակ է: Ունի թուան թուրքի զաւակներ, մի փեսայ ունի 92 տարեկան, ինքը 67 տարի է, որ այրի մնացել է, 2 տարի էլ ապրելու լինի ճիշդ 100 տարի պիտի լինի ամուսնանալը: Մահը բնաւ մտքիցը անգամ չի անցկենար, ամենքին ասում է թէ հոգեհան հրեշտակը զինքը տեսարակի մէջ արձանագրելու մոռուցած է: Անցեալ օրեր փոքր ինչ մտնելով հարբուխ է ստացել, ժողովրդագետը և բժիշկը այցելութեան գնացել են հոգեւոր և մարմնաւոր պիտոյքը հազար համար: Կինը չափազանց կատարել է և այսպէս ասել: Պարոններ, դուք սխալվում էք, եւ մեռնելու փափագ չունի և կարող եմ ձեզ երկուսին էլ թողել: հետեւ օրն էլ արդարեւ բոլորովին առողջացել է, շնորհակալ այցելուները հաստատում են թէ այս տարօրինակ կինը կենդանի պատմութեան մի

զիրը քննիչ: և վճռելու ժամանակ ընդունենք ոչ թէ կրօնական, այլ ազգային տեսակետը, այն ժամանակ հայ-քրիստոնեաների հետ պէտք է միացնենք հայ-մահմետականներին և այդպիսով գարձեալ կըստանանք ցեղական մի ահադին մեծամասնութիւն, համեմատելով հայաստանցի բուն թիւրք և քրդի ազգաբնակչութեան հետ: Ուրեմն գարձեալ ցեղական տեսակետից թիւրքաց Հայաստանի հայերը կատարեալ իրաւունք կունենան պահանջել իրանց երկրի համար վարչական ինքնավարութիւն:

Ինքնավարութեան անհրաժեշտութիւնը Հայաստանի համար, ասում է Վիեննայի թերթը, ճանաչված է արդէն ամբողջ եւրոպայից: Այդ անհրաժեշտութիւնը ընդունելով, Հայոց խնդիրը լուծելու ժամանակ ինչ տեսակետն էլ ընդունի եւրոպան, կրօնական թէ ազգային, այսինքն ցեղական, —երկու դէպքումն էլ նա կունենայ այն տարրի մեծամասնութիւն, որ իրաւունք ունի իր համար ինքնավարութիւն պահանջել: առաջին դէպքում կը կազմվի ոչ—մահմետական մեծամասնութիւն, իսկ երկրորդ դէպքում մեծամասնութեանց դուրս կը մընայ թիւրք և քրդի փոքրամասնութիւնը:

Ահա ինչ է անհրաժեշտ հասկացնել եւրոպական դիպլոմատիային: Հարկէ թիւր-

քիան երբեք չի ուզենայ այդ տեսակ պարզ ճշմարտութիւնը հասկանալ: Առաջին դէպքում, երբ խօսվում է Հայաստանի քրիստոնեաների վրա, Բ. Գուռը դիտմամբ մոռանում է յիշել և հայերի թւին միացնել հայաստանցի միւս քրիստոնեաներին, երկրորդ դէպքում նա երբեք չի ընդունի որ կարող են հայ-մահմետականներ լինել:

Բերլինի դաշնագիրը խօսում է հայերով բնակված նահանգների մասին: Բայց երկու տեսակետից էլ նայելով, կրօնական թէ ցեղական, մենք կը ստանանք կամ քրիստոնեայ, կամ հայ մեծամասնութիւն, առաջին դէպքում բոլոր քրիստոնեաները, իսկ երկրորդ դէպքում հայերը, մահմետական հայերի հետ միասին, կազմում են այդ նահանգների մէջ ազգաբնակչութեան մի ահադին մեծամասնութիւն, որին և պէտք է տրվի ազատութիւն և կեանքի ապահովութիւն, դարեւոր տանջանքներից և մարտիրոսական ճշնույնից յետոյ, եւրոպան, վերջացնում է Ֆրանսիական թերթը, չէ կարող մասնակից լինել Բ. Գրան անխիղճ վարմունքին, որ հրաժարվում է կատարել իր յանձն առած պարտաւորութիւնները:

Գ. Ա.

գիրք է, իւր զարմանալի սուր յիշողութեամբ ամեն հարցերի պատասխանելու պատրաստ: Հարցել են թէ ինչ գաղափար ունի Լուի XVI-ի մահուան համար. հանդարտութեամբ պատասխանել է թէ ըստ արժանւոյն գլխատված է, բայց ինքն էլ շատ նեղութիւն է կրել 1793-ի յեղափոխութեան ժամանակ: Պատմում է թէ իւր հօրեղբայրը ի մահ դատապարտվել է և գլխատվել է իւր տանը շանը citoyen (քաղաքացի) անունը տալուն համար: Նմանապէս մօրեղբայրը գլխատման դատապարտվել է խոզերին զարկ ուտեցնելուն համար:

Վերջապէս այս կինը 100 տարի առաջ մի գանգատ է տուել դատաստանական ժողովին, որուն համար պատմում ինքը թէ այն ժամանակվայ դատաւորները ինչ կերպ լծիւ կայացրել են: Լրագիրը վերջացնում է յօդուածը, աւելացնելով թէ, այսօր Ֆրանսիայում այնպիսի նորանշան կին մը գոյութիւն ունի, որուն դատը վաղեմի աւագախմբի ատենական առաջը տեսնված է:

Ունդարական լրագիրք մի անհատաւոր լուր հրատարակեցին: Օտմանեան կառավարութիւնը Վիեննայի պատերազմական նախարարութեան գլխին է, որ այս վերջինը պէտք եղած հրահանգը տայ, Գըմըշվարի մէջ այլ և այլ տեղեր փորել տալու և մի գանձ գտնելու համար, զոր Սելիմ անունով Գըմըշվարի վերջին բաշան, 1716-ին, նախ քան Գըմըշվարի փախուստը, գոմէշի մօրթի մէջ գնելով այնտեղ թաղած է եղել: Այս թաղումը տեղի է ունեցել, երբ օսմանցիք իշխան Էթէմըն արշաւանքից հալածվելով փախել են: Եւ առաջին անգամը չէ, ասում է լրագիրը, որ օսմանցիք Աւստրիոյ կառավարութեանն այս գանձը պահանջել են, 1865 թականին էլ այսպիսի մի պահանջութիւն եղել է, իբրեւ մի վերջին փորձ, բայց աւելորդ է ասել, որ այն ժամանակն էլ ոչինչ յաջողութիւն չէ ունեցել:

Ցաւալի բան է. օսմանեան կառավարութեան ամենին մի բան տուող չը կայ, ամենքը նրանից են պահանջում, երկրի, փող, տոկոս, անկախութիւն, բարենորոգում, և այլն, ինքն էլ ճարը

*) Մօքա Ֆրանսիայում հետզհետէ միմեանց յաջորդող զանազան իշխանութեանց տիրոջ ներքին:

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]